

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
LATVIJAS VĒSTURES
INSTITŪTS

JAUNO VĒSTURNIEKU ZINĀTNISKIE LASĪJUMI: V

KONFERENCES REFERĀTU TĒZES

Valmieras muzejs, 2019. gada 29. novembrī

*

THE 5TH ANNUAL CONFERENCE

SCHOLARLY READINGS OF YOUNG HISTORIANS

ABSTRACTS

Valmiera Museum, 29 November, 2019

Rīga: LU, 2019

Anotācija. Šoruden jau piekto gadu pēc kārtas LU Latvijas vēstures institūts un Valmieras muzejs rīko pasākumu “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi”, kas adresēts topošajiem vēstures pētniekiem un humanitārās un mākslas zinātņu nozares studentiem, kuru starpdisciplinārie pētījumi ietver vēsturi. Pasākums noris VPP Valsts pētījumu programmas “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai” projekta “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros kā zināšanu pārnesi nodrošinoša aktivitāte, kas tuvina zinātniekus un studentus. Šogad lasījumiem pieteikti 22 referāti. Autori pārstāv Latvijas Universitāti, Daugavpils Universitāti, Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmiju, Rīgas Tehnisko universitāti un Latvijas Mākslas akadēmiju. Lasījumiem pieteikto ziņojumu hronoloģiskais un tematiskais diapazons ir ļoti plašs: no bronzas laikmeta keramikas analīzes līdz pārdomām par 21. gs. vēstures historiogrāfiju. Pasākuma ietvaros referenti pieslīpē prasmes uzstāties, argumentēt un aizstāvēt sava pētījuma rezultātus. Referāti, pārstrādāti zinātniskos rakstos, būs publicēti anonīmi recenzētā rakstu krājumā.

Annotation. This year, for the fifth time the Institute of Latvian History, University of Latvia and Valmiera Museum are organizing an event called “Scholarly Readings of Young Historians” addressed to the emerging researchers of history and to the students of humanities and art sciences whose studies involve aspects of history. The event was established within the framework of the State Research Program’s project “Interaction between the individual, the society and the state in process of the history of Latvia: conflicting values and formation of shared values during historical turning points” as a knowledge transfer activity that brings together scientists and students. The authors represent the University of Latvia, Daugavpils University, the Latvian Academy of Music, the Latvian Academy of Arts and Riga Technical University. The chronological and thematic range of reports is very broad: from the analysis of Bronze Age pottery to the reflection on historiography of the 21st century. The event helps the speakers to improve their skills to present, substantiate and uphold the findings of their research. Research papers, based on the delivered reports, will be published in an anonymously peer-reviewed collection.

Konferences rīcības komiteja/Conference Organizing Committee: Viktorija Bebre, Kristīne Beķere, Ilze Boldāne-Zeļenkova, Rūdolfs Brūzis, Anita Čerpinska, Andrejs Gusačenko, Eva Eihmane, Edvīns Evarts, Uldis Neiburgs, Dāvis Pumpuriņš, Alberts Rokpelnis

Krājuma sastādītāja: Ilze Boldāne-Zeļenkova
Tehniskā redaktore: Elita Egle

© Tēžu autori, 2019
© Latvijas Universitāte, 2019
© Valmieras muzejs, 2019

SATURS

Aiga BĒRZIŅA	Latvijas Sieviešu palīdzības korpusa Valmieras nozare	5
Ginta Ieva BIKŠE	Žanis Folmanis (Grīva) – Latvijā nelegālās Komunistiskās partijas biedrs un Spānijas pilsoņu kara dalībnieks	6
Imants CĪRULIS	“Dauderu” nama vēsture kā Latvijas mainīgās kultūrvēstures spogulis 19.–21. gadsimtā	7
Justīne FIŠERE	Svētā Elīgija kulta Rīgas Mazās ģildes metālapstrādes amatnieku tradīcijās 16. gadsimtā	8
Diāna GRĪNVALDE	Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskapa Gustava Tūra darbība (1946–1954)	9
Agita GRITĀNE	Mākslinieka darbības apstākļi Latvijā 20. gs. pirmajā pusē: Jēkaba Bīnes (1895–1955) piemērs	10
Zane KRŪMIŅA	Priekšvēlēšanu cīņu aģitācija Rīgas pilsētas pašvaldības vēlēšanās 1920.–1928. gadā	12
Guna LIPSKA	No nocietinātas muižas uz mūra pili: Indrica 15.–18. gadsimtā	13
Margarita NOVIKOVA	Pēctecība un izmaiņas Rīgas arhibīskapijas zemes kārtu politiskās ietekmes atspoguļojumā 20.–21. gs. historiogrāfijā	14
Inga PAPPARDE	Dzemdībpalīdzība Latvijā 1920–1940: Rīgas 1. slimnīcas piemērs	15
Edgars PLĒTIENS	Vai miestiem Livonijā bija brīvības un privilēģijas? Mazo apdzīvoto vietu juridiskais ietvars viduslaiku Livonijā	16
Elīna RASNACE	Pašvaldību vēlēšanas Latvijas Republikā: Vēlēšanu process Rīgas un Valmieras apriņķu pierobežas pagastos (1918–1934)	17
Viesturs RASNACIS	Latvijas Republikas Robežsardzes personālsastāvs un tā problēmas: 1. Valmieras robežsargu bataljona piemērs (1991–1997)	18
Alberts ROKPELNIS	Mūzikas preču tirdzniecība Latvijā (1920–1940)	19

Natālija SEĻMA	Biržu izglītības biedrība kā izglītības un kultūras attīstības veicinātāja	20
Gundega SKAGALE	Kultakmeņu arheoloģiskā izpēte: Grīžu Velna beņķa piemērs	21
Anastasija SMIRNOVA	Sociālās atbildības un palīdzības izpratne: nespējnieka tēls Latvijas presē (19. gs. beigas – 1945. g.)	22
Kaspars STRODS	Leona Adomaiša bandas darbība Latvijas un Lietuvas teritorijā (1920. gada maijs – 1922. gada aprīlis)	23
Iļona TEPLUHOVA	Fon Rozenu dzimtas sfragistika 13.–16. gadsimtā	24
Jānis TOMAŠEVSKIS	Latviešu partizānu un paš aizsardzības vienības 1941. gada vasarā: Valmieras apriņķa piemērs	25
Guntis VĀVERIS	Valmieras nozīmīgākās sporta organizācijas starpkaru posmā (20. gadsimta 20.–30. gadi): ieskats Latvijas Nacionāla arhīva dokumentos	26
Vanda VIŠOCKA	Keramika bronzas laikmeta apbedījumos Latvijas teritorijā	27
Konferences programma	28

Latvijas Sieviešu palīdzības korpusa Valmieras nozare*

Aiga BĒRZIŅA

LU Latvijas vēstures institūts

1919. gada 22. septembrī brīvprātīgam regulārās armijas aizmugures dienestu atbalstam pēc Anglijas Sieviešu palīdzības korpusa parauga Rīgā dibināja Latvijas Sieviešu palīdzības korpusu (turpmāk – SPK). Jau 1919. gada rudenī SPK izvērta aktīvu darbību Rīgā un ārpus tās. 1920. gadā, aptverot visu Latvijas teritoriju, darbojās kopumā deviņas korpusa nozares Rīgā, četras nozares un 96 nodaļas ārpus Rīgas, kā arī divas nodaļas ārzemēs.

SPK Valmieras nozare dibināta 1919. gada 17. oktobrī. Tās pārziņā atradās 20 lauku nodaļas un pašā Valmierā nodibināja sešas nodaļas: Ziedojumu vākšanas, Sociālās apgādāšanas, Kareivju kluba, Izrīkojumu, Zelta fonda un Darba.

Noslēdzoties Neatkarības karam, SPK darbība tika ievērojami sašaurināta un koncentrējās galvenokārt uz sociālās palīdzības sniegšanu. Līdz šim SPK darbība skatīta tikai Neatkarības kara kontekstā (lai gan organizācija likvidēta tikai 1940. gadā) un koncentrējoties uz Rīgu. Nozares un nodaļas ārpus Rīgas historiogrāfijā nav skatītas. Referāta mērķis ir raksturot SPK un tā Valmieras nozari, balstoties galvenokārt Latvijas Nacionālā arhīva (turpmāk – LNA) Latvijas Valsts vēstures arhīvā (turpmāk – LVVA) npublicētajos dokumentos, sniegt ieskatu Valmieras nozares darbībā.

* Referāts konferencei un tēzes sagatavotas LU LVI īstenotā Bāzes un snieguma projekta ietvaros, No. AAP2016/B060.

Žanis Folmanis (Grīva) – Latvijā nelegālās Komunistiskās partijas biedrs un Spānijas pilsoņu kara dalībnieks*

Ginta Ieva BIKŠE

LU Latvijas vēstures institūts

Žanis Folmanis (1910–1982), kas plašāk pazīstams ar pseidonīmu – Žanis Grīva, ir Latvijas sabiedrībā viens no vislabāk zināmajiem Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem. LPSR rakstnieks un Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) biedrs publicējis vairākus literārus darbus, kuros izmantojis Spānijas pilsoņu kara tematiku. Vienlaikus rakstnieks bieži atmiņās atsauc savu Spānijas pilsoņu kara pieredzi, kā arī rakstīja par citiem brīvprātīgajiem, ievērojami ietekmējot LPSR diskursu par Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem.

Ž. Folmaņa politiskie uzskati veidojās starpkaru posmā, 1934. gadā pievienojoties Latvijā nelegālajai Komunistiskajai partijai un darbojoties nelegālo iespieddarbu tipogrāfijā. Pēc Spānijas pilsoņu kara izcelšanās, tāpat kā vairāki citi LKP un Latvijas Komunistiskās jaunatnes savienības biedri Ž. Folmanis atstāja Latviju, lai dotos aizstāvēt Spānijas Republiku. Ž. Folmanis cīņās piedalījās vienas no divu lielāko latviešu grupu – Jaņa Jansona-Brauna vārdā nosauktās artilēristu grupas – sastāvā, kura ietilpa I Slāvu smagās artilērijas divizona III baterijā. Spānijas pilsoņu kara noslēgumā Ž. Folmanis nonāca koncentrācijas nometnēs Francijā, kur kopā ar citiem bijušajiem Latvijas brīvprātīgajiem neatteicās no komunistiskajiem uzskatiem.

Referāta mērķis ir analizēt Ž. Folmaņa iesaisti politiskajās norisēs Latvijā un Spānijas pilsoņu karā. Referātā galveno avotu bāzi veido LNA Latvijas Valsts arhīva (turpmāk – LVA) Ž. Grīvas (Grīva Žanis (Žanis Folmanis) (1910–1982), rakstnieks) fonda lietas, LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību ārzemēs fonda Latvijas pilsoņu – Spānijas cīņu dalībnieku lietas, Ž. Grīvas un Spānijas pilsoņu kara dalībnieku publicētās atmiņas.

* Referāts konferencē un tēzes sagatavotas LU LVI īstenotā VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 ietvaros.

“Dauderu” nama vēsture kā Latvijas mainīgās kultūrvēstures spogulis 19.–21. gadsimtā

Imants CĪRULIS

Latvijas Universitāte

2019. gada pavasarī veidojot Latvijas Nacionālā vēstures muzeja “Dauderu” nodaļas atjaunoto ekspozīciju, zinātniskās pētniecības gaitā (arhīvos, bibliotēkās, presē) pirmoreiz detalizēti tika apzināti šī Sarkandaugavas nama pagātnes slāņi no ēkas uzcelšanas 19. gs. beigās līdz mūsdienām.

Ēka celta 1897. gadā kā grezna ģimenes villa alus darītavas “Waldschlößchen” īpašniekam. 1937. gadā šis nams kā Latvijas Kredītbankas dāvana tika nodota autoritārā Valsts un Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa rīcībā. 1944. gadā atkal radikāli mainījās ēkas lietojums – greznajos interjeros ierīkoja Rīgas 39. bērnodārzu un rūpnīcas “Aldaris” aģitpunktu. 20. gs. 70.–80. gados te atradās LPSR Pārtikas rūpniecības ministrijas degustāciju zāles un slēgtas banketu telpas ārvalstu delegāciju uzņemšanai. Kopš 1990. gada atjaunotajā “Dauderu” ēkā atrodas muzejs.

“Dauderu” nama piemērs uzskatāmi atspoguļo Latvijas politisko un kultūras vēsturi trijos gadsimtos, tas var kalpot par izzinošu paraugu daudzu ievērojamu vai ‘aizmirstu’ kultūrvēsturisku objektu pagātnes izpētei un sabiedrības vēsturiskās intereses veicināšanai.

Elīgija kults Rīgas Mazās ģildes metālapstrādes amatnieku tradīcijās 16. gadsimtā

Justīne FIŠERE

Latvijas Universitāte

Vieni no pirmajiem Rīgā dibinātajiem amatiem ir saistīti ar metālapstrādi. Pētāmajā laika posmā metālapstrādes amatnieku grupā ietilpa zeltkaļu cunfte, kuras pirmās šrāgas jeb amatu statūti tiek datēti ar 1360. gadu, un kalēju cunfte ar tās senākajām šrāgām, datētām ar 1382. gadu. Šo amatu aizgādnis bija Svētais Elīgijs.

Svētais Elīgijs ir visas Eiropas viduslaiku kultūras metālapstrādes amatnieku aizgādnis, viņa aizbildniecību pārņēma arī Rīgas metālapstrādes amatnieki. Šo amatu tradīcijās svēto kults noformējās jau 14. gadsimtā. Būtisku pārmaiņu laiks ir 16. gadsimts, kad Rīgā tāpat kā citviet Eiropā norisinās reformācija, kas mainīja arī attieksmi pret svētajiem un to kultiem.

Referātā tiks aplūkots Svētā Elīgija kults Rīgas Mazās ģildes metālapstrādes amatnieku tradīcijās, pievēršot īpašu uzmanību tā izmaiņām 16. gadsimtā.

Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskapa Gustava Tūra darbība: 1946–1954

Diāna GRĪNVALDE

Latvijas Universitāte

Pētījums veltīts līdz šim historiogrāfijā maz aplūkotai tēmai – Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas (turpmāk – LELB) arhibīskapa Gustava Tūra darbībai laikā no 1946. līdz 1954. gadam. Ziņojumā tiks atspoguļota Gustava Tūra kā LELB arhibīskapa darbība, ietverot sekojošus jautājumus: kādi uzdevumi tikuši izvirzīti amata ietvaros; kādas bija viņa prioritātes, atrodoties LELB arhibīskapa amatā, īpaši akcentējot to, kādas bija attiecības ar LELB Virsvaldi, Reliģisko kultu lietu pārvaldes pilnvarotajiem un padomju okupācijas varu.

Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju varas laikā, līdzīgi kā citas tradicionālās konfesijas Latvijā, piedzīvoja jaunās varas politikas ierobežojumus, pret to tika pielietoti vairāki antireliģiski instrumenti, t.sk. izmainīta LELB struktūra, nomainīta Virsvalde un arhibīskapi, apcietināti, represēti un marginalizēti mācītāji un draudžu locekļi, mēģinot panākt ticības samazināšanos, izskaušanu un ateismu kā padomju iedzīvotāju “reliģiju”. Sadarbība ar padomju varu, lai nonāktu amatā un turpinātu tur atrasties, bija un ir iemesls neviennozīmīgai attieksmei pret Gustavu Tūru, kā pret mācītāju, amata brāli un cilvēku.

Referāta mērķis ir, analizējot arhīvos un tā laika presē pieejamo informāciju, ieskicēt tos apstākļus, notikumus un personas, kas LELB attiecības ar padomju varu pirmajos pēckara gados padara neviennozīmīgas un sarežģītas, mēģināt izprast motīvus un sekas konformisma apstākļos, kādi piemeklēja LELB no 1946. līdz 1954. gadam.

Mākslinieka darbības apstākļi Latvijā 20. gs. pirmajā pusē:

Jēkaba Bīnes (1895–1955) piemērs

Agita GRITĀNE

Latvijas Mākslas akadēmija

Konferenci piedāvātā tēma ir pētījums par mākslinieka radošās darbības daudzveidību un apstākļiem Latvijā 20. gs. pirmajā pusē. Autore pēta: 1) kādu iespaidu mākslinieka radošajā dzīvē atstāj konkrētā laika profesionālā un sabiedriskā darbība; 2) kā laikmeta mākslas un politikas attiecības ietekmē mākslinieka dzīvi, radošo darbību un daiļrades interpretāciju; 3) kā mākslas un pētniecības attiecību pamatmodelis izmantots akadēmiski. Zinātniskais pētījuma tips, paredzot, pētījumu balstīt uz mākslinieka biogrāfijas, radošās darbības un prakses apzināšanu un izpēti vēsturiskajā un politiskajā kontekstā.

Izpētei par pamatu tiek ņemta mākslinieka Jēkaba Bīnes biogrāfijas analīze. Mākslinieks dzīvoja ļoti saspringtā un sarežģītā laikā. 20. gs. pirmajā pusē Bīne piedzīvoja vismaz piecu dažādu politisko režīmu nomaiņu, regulāras varas maiņas, karadarbību un represijas. Mākslinieka dzīves un darba fenomens balstās faktos, ka, neskatoties uz regulārajām 20. gs. pirmās puses politisko režīmu maiņām Latvijā, mākslinieks visu dzīvi radošajā darbībā pauda un realizēja centienus meklēt un pētīt latvisko identitāti, kas balstījās uz vēsturisko faktu un savdabības izpēti. Bīne bija politiski un sabiedriski aktīvs savu nacionālo uzskatu paudējs, bet viņa personiskās rakstura īpašības un veiksmē ļāva ne tikai izbēgt no padomju represijām, bet arī saņemt starptautiskas godalgas un atzinību, kā arī radīt Latvijas 20. gs. pirmās puses mākslas vēsturē būtiskus darbus un atziņas.

Jēkabs Bīne ir pazīstams kā pārliecināts latviskās idejas kopējs, tautas vēstures un identitātes pētnieks, daudzpusīgs mākslinieks un mākslas teorētiķis. Savas idejas un pārliecību viņš radoši realizēja gan glezniecībā, grafikā, keramikā, gan strādājot par pasniedzēju un vadot meistardarbnīcas, gan rakstot un pētot mākslas zinātnes teorētiskos jautājumus, analizējot un skaidrojot mākslu sava laika robežās, kā arī pētot vēsturiskās liecības un kopsakarības dažādu gadsimtu periodos. Pētījums parāda mākslinieka radošo pieredzi un darbības apstākļus Latvijas Neatkarības periodā (1918–1940), kas iekļauj arī 1934. gada politiskā režīma pāreju no demokrātiska parlamenta uz autoritārisma pārvaldi, kam seko pirmā padomju okupācija (1940–

1941), tad vācu okupācijas laiks (1941–1945) un Latvijas atkārtota iekļaušana Padomju Savienības sastāvā (1944). Kaut gan mākslas pasaule bieži bija spiesta pakļauties varas mērķiem un vadlīnijām, šajā kontekstā daudznozīmīgs un aktuāls ir jautājums, ko latviskā identitātes pārliecinātam māksliniekam nozīmēja dzīvot un strādāt politiskās varas maiņas apstākļos.

Priekšvēlēšanu cīņu aģitācija
Rīgas pilsētas pašvaldības vēlēšanās
1920.–1928. gadā

Zane KRŪMIŅA

Rīgas Tehniskā universitāte / Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs

Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmi Latvijā valsts suverenā vara pieder Latvijas tautai. Viens no veidiem, kā tauta var īstenot savu varu, ir brīvas un demokrātiskas vēlēšanas, tai skaitā, pašvaldību vēlēšanas. Brīvu un neatkarīgu vēlēšanu uzdevums ir attīstīt un veidot demokrātisku valsti, kurā katram dota iespēja izteikties. Tāpat kā 20. gs. starpkaru periodā arī mūsdienu Latvijas municipalitāšu, Saeimas un Eiroparlamenta vēlēšanām ir liela nozīme valsts likteņa noteikšanā.

Referāta mērķis ir sniegt 20. gs. 20. gados Rīgas domes vēlēšanu ietvaros notikušo politisko partiju un vēlēšanu apvienību priekšvēlēšanu cīņu veidu un izmantotās politiskās aģitācijas salīdzinošo analīzi, pievēršot uzmanību arī vēlēšanu aktivitātei un attieksmei pret priekšvēlēšanu norisēm. Izmantojot dažādas aģitācijas metodes – vēlēšanu sapulces, publikācijas presē, plakātus un skrejlapas, deputātu kandidātu galvenais uzdevums bija piesaistīt sev pēc iespējas vairāk vēlēšanu. Deputātu kandidāti neiztika bez savstarpējiem konfliktiem, sadursmēm un skandāliem.

Pētījumā, izmantojot aprakstošo, statistisko un salīdzinošo vēstures pētīšanas metodi, secināts, ka 1920.–1928. gada Rīgas domes vēlēšanu aģitācijas materiālos saskatāma nianse, kas kopīga gandrīz visām partijām – visu šo vēlēšanu periodā saglabājas nemainīgas to paustās idejas un saukļi. Sekojot Rīgas pašvaldību priekšvēlēšanu cīņu un vēlēšanu procesam, ir iespējams izziņāt, kā attīstījās un kādas izmaiņas veiktas laika gaitā, lai stiprinātu un sekmīgi organizētu demokrātisku vēlēšanu lomu sabiedrībā.

No nocietinātas muižas uz mūra pili:

Indrica 15.–18. gadsimtā

Guna LIPSKA

Latvijas Universitāte

Referāta mērķis ir, balstoties uz arheoloģisko, rakstīto un attēlojošo avotu ziņām par Indricu, raksturot pārejas procesus no nocietinātas muižas uz mūra pili. Indricas muiža atrodas Daugavas labajā krastā pie Stirnupes, blakus senajam lielceļam – t.s. Katrīnas ceļam, nepilnu kilometru uz rietumiem no Indricas.

Indrica ir bijusi Livonijas ordeņa vasaļa nocietināta muiža jeb pils. No 15. gs. otrās puses līdz 16. gs. sākumam Indricā, dabīgā zemes paugura virspusē atradusies Vācu ordeņa Livonijas atzara vasaļa muiža, kas bijusi nocietināta ar palisādi. Šeit 1471. gadā notikusi Dinaburgas komtura, Rēzeknes fogta un Polockas vojevodas apspriede kādā tirdznieciska rakstura strīdā. Savukārt, ap 1530. gadu šeit uzcelta mūra pils. Tā 1533. gadā izlēnuta bruņiniekam Plāteram. 1542. gadā pilī ticis izdots dokuments, atļaujot ordenim pakļautajiem vīriem būvēt savām vajadzībām ēkas Indricas apkārtnē.

Referāta tēma, kas izvēlēta arī autores maģistra darbā, ir svarīga, jo Latvijā tā ir maz pētīta, un pašlaik muižu starpdisciplināra izpēte ir aktuāla visā Ziemeļeiropā.

Indricā ir veikta plašā arheoloģiskā izpēte laika posmā no 1982. gada līdz 1985. gadam, taču kopējs apskats par arheoloģisko materiālu un rakstītos avotos pieejamo informāciju, kā arī attēlojošajiem materiāliem saistībā ar Indricu nav veikts. Plānotā pētījuma tematikā iekļaujas arī zoorheoloģiskā materiāla izpēte. Tas ļauj veikt secinājumus par muižas un pils iedzīvotāju, un viesu ikdienas un svētku ēdienkarti, pārtikas sagatavošanas veidu, kā arī tuvākās apkārtnes faunu.

Referāts aptver arī Indricas būvvestures un muižas un pils telpu funkciju un to hierarhijas apskatu. Balstoties Indricas muižas piemērā, referātā plašāk tiks aplūkotas arheoloģiskās, zoorheoloģiskās, vēsturiskās, kartogrāfiskās, ikonogrāfiskās izpētes un rekonstrukciju iespējas līdzīgu senvietu pētniecībā.

Šāda pieeja ļauj precīzāk raksturot pārejas no nocietinātas muižas uz mūra pili procesus, to cēloņus, būtību, kontekstu un likumsakarības.

Pēctecība un izmaiņas Rīgas arhibīskapijas zemes kārtu politiskās ietekmes atspoguļojumos 20.–21. gs. historiogrāfijā

Margarita NOVIKOVA

Latvijas Universitāte

Eiropas valstu vēlo viduslaiku un agro jauno laiku vēsturē kopumā un tieši Livonijas vēsturē tiek uzsvērta zemes kārtu nozīme un to ietekme uz valdīšanu un teritorijas pārvaldi. Eiropas kontekstā zemes kārtu politisko ietekmi noteiktā teritorijā pēta modernās valsts izveides procesa ietvaros, t.i., kā daļu no iekārtas vēstures (apskatot, piemēram, kārtu līdzdalību zemes kunga pārvaldē). Šādas izpētes rezultātus pēta iekārtas vēstures historiogrāfija. Kaut arī Livonijas gadījumā iekārtas vēsture nav attīstīta, zemes kārtu lomu Livonijas vēsturē vērtē tieši iekārtas vēstures jēdzienos, proti, tiek atzīmēts, ka valsts neizveidošanos noteica zemes kārtu politiskā ietekme. Šo pētījumu rezultātu un vērtējumu historiogrāfija ir maz attīstīta – kaut arī tiek atzīmēts, ka vācbaltiešu vēsturnieku secinājumus ietekmējusi vācu vēstures zinātne, konkrētāku atziņu ir maz.

Ņemot vērā to, ka zemes kārtu politiskās ietekmes atspoguļojums ir neatņemama Livonijas vēstures sastāvdaļa, bet gan vācu iekārtas historiogrāfija, gan Livonijas historiogrāfija 20. gs. gaitā ir piedzīvojušas ievērojamas izmaiņas, zinātniski svarīgi pievērsties Livonijas zemes kārtu politiskās vēstures historiogrāfijai un analizēt tās attīstību. Šis pētījums pievēršas Rīgas arhibīskapijas piemēram ar mērķi raksturot tās zemes kārtu politiskās ietekmes atspoguļojumus 20.–21. gs. historiogrāfijā.

Pētījuma rezultāti rāda, ka galvenos faktus par Rīgas arhibīskapijas zemes kārtu politisko ietekmi ieguva un apkopoja 19. gs. vēsturnieki, un to interpretāciju patiešām veica no vācu iekārtas vēstures pozīcijām. 20. gs. 20.–70. gados vērojams pētniecības apsīkums, kad iegūtas atziņas un fakti izmantoti apkopojošos darbos. Historiogrāfijas novirzienu starpā atšķirības ir vērojamas tajā funkcijā, kura ir bijusi zemes kārtu un to politiskās ietekmes atspoguļojumam konkrētā vēstures pētījuma struktūrā. 20. gs. beigās un 21. gs. sākumu raksturo lielāks specializētu pētījumu skaits, kas turpina izmantot 19. gs. atziņas, taču faktu grupēšanā un interpretācijā ir redzamas izmaiņas, kas padara atspoguļojumus atbilstošus mūsdienu un nevis 19. gs. vācu iekārtas vēstures teorētiskām nostādnēm.

Dzemdībpalīdzība Latvijā 1920–1940: Rīgas 1. slimnīcas piemērs

Inga PAPERDE

Latvijas Universitāte

Dzemdībpalīdzība un tās nodrošināšana ir būtiska ne tikai veselības aprūpes sistēmai, bet arī visai valstij, ņemot vērā demogrāfisko aspektu, īpaši pēckara apstākļos. Dzemdībpalīdzība nereti tiek uztverta kā šaura medicīnas nozare, taču vairāki rādītāji, kas saistīti tieši ar dzemdībpalīdzības nodrošinājumu – tādi kā: zīdaiņu veselības un mirstības rādītāji, medicīniskā palīdzība sievietēm pirms un pēc dzemdībām, vecmāšu un ārstu skaits, dzemdību nodaļas slimnīcās – raksturo valsts situāciju kopumā un ataino tās attīstību. Latvijas Republikā 1920. līdz 1940. gads bija laika posms, kad veidojās vecmāšu dienests, dzemdību nodaļas visā Latvijā, parlaments pieņēma būtiskus likumus par iedzīvotāju tiesībām uz valsts nodrošinātu dzemdībpalīdzību. Tajā pat laikā Latvijā šajā laika periodā joprojām liela daļa dzemdību notika bez jebkādas mediķu līdzdalības, bez atbilstošas veselības aprūpes, tāpēc joprojām bija augsti jaundzimušo un māšu mirstības rādītāji.

Pētījums atklāj, kāda situācija bija daudzviet Latvijas laukos, kad sievietēm vienīgā iespēja saņemt palīdzību bija vecenītes (“babkas”), iedvešot sievietēm bailes no izglītotām vecmātēm un ārstiem. Šādas aklas uzticēšanas sekas bija mazuļu un arī pašu sieviešu nāves gadījumi. Rīgas 1. slimnīcas bija ļoti nozīmīga ārstniecības iestāde 20. gs. sākumā Rīgā. Tieši Rīgas 1. slimnīcā izveidoja pirmo dzemdību un ginekoloģijas klīniku Rīgā un tur dibināta pirmā Vecmāšu skola Latvijā, kas svarīgs aspekts veselības aprūpes sistēmas attīstībā valstī, liekot pamatus dzemdībpalīdzībai ne tikai Rīgā, bet visiem Latvijas iedzīvotājiem. Pētījumā izmantotas aprakstošā metode, statistiskā metode, hronoloģiskā, retrospekcijas un aktualizācijas metodes.

Vai miestiem Livonijā bija brīvības un privilēģijas?

Mazo apdzīvoto vietu juridiskais ietvars viduslaiku Livonijā

Edgars PLĒTIENS

Igaunijas starptautiskais supervīzijas un koučinga institūts

Vēstures literatūrā nereti Livonijas apdzīvoto vietu tiesiskais jautājums tiek skatīts, uzsverot, ka tiesības un brīvības bija tikai lielajām pilsētām un mazpilsētām. Tehniski šajā apgalvojumā neprecizitātes nav, taču vēstures tekstu sastādītāji, apzīmējot dažāda līmeņa apdzīvotās vietas – pilsētas, mazpilsētas, ciemus vai miestus, lieto ļoti dažādus terminus, turklāt to lietojumā nav vērojama konsekvence. Līdz ar to apzīmējums kā vienīgā liecība nevar kalpot kā apliecinājums par konkrētas vietas juridisko ietvaru.

Līdz šim pētījumos kopumā ir maz apskatīta Livonijas miestu jautājumu problemātika, un šo apdzīvoto vietu līmenis ir būtībā nepētīts. Rakstītajos vēstures avotos ir saglabājušās dažas netiešas norādes par Livonijas mazo apdzīvoto vietu (ciemu, miestu) juridisko statusu. Piemēram, kādas mazas vietas, kuras statuss nav zināms, iedzīvotājs dokumentā nosaukts par pilsoni. Iespējams, dokumentā ir arī citas norādes. Tas liek uzdot jautājumu, – vai Livonijas mazākajām apdzīvotajām vietām bija kāda veida brīvības vai privilēģijas? Līdz ar to, pētījuma mērķis ir analizēt rakstītos tekstus, lai pārbaudītu, par kurām vietām ir saglabājušās līdzīga rakstura norādes un vai iespējams aprakstīt tipiska Livonijas miesta vai ciema juridisko ietvaru.

Pašvaldību vēlēšanas Latvijas Republikā: vēlēšanu process Rīgas un Valmieras apriņķu pierobežas pagastos (1918–1934)

Elīna RASNACE

Latvijas Universitāte

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas savu darbu uzsāka arī jaunās valsts pagastu padomes jeb pašvaldības. Līdz ar valsts pārvaldes likumdošanu un demokrātisku valsts iekārtu tika gādāts arī par tādu pašu principu ieviešanu vietējās pašvaldībās. Viena no pamatlietām bija likumīgs un demokrātisks pašvaldību vēlēšanu process.

Rīgas apriņķis bija teritoriāli lielākā šāda veida administratīvā vienība, kas atradās līdzās Latvijas Republikas galvaspilsētai Rīgai. Tas iekļāva 56 pagastus un 6 pilsētas, arī iedzīvotāju skaita ziņā tas bija starp lielākajiem. Gan administratīvi, gan iedzīvotāju skaita ziņā viens no lielākajiem apriņķiem, ar kuriem robežojās Rīgas apriņķis, bija Valmieras apriņķis. Arī Valmieras apriņķī ietilpa 6 pilsētas un 50 pagasti. Izpētot vēlēšanu procesu Rīgas apriņķī un salīdzinot to ar līdzvērtīgu apriņķi, ir iespējams gūt priekšstatu par vēlēšanu procesu Latvijas Republikas pagastos kopumā. Lai optimāli sašaurinātu pētāmo pagastu loku un objektīvāk salīdzinātu apriņķu pagastus, pētīti tiek abu apriņķu pierobežas pagasti: Skultes un Vidrižu pagasti Rīgas apriņķī un Dunties un Stienes pagasti Valmieras apriņķī.

Pētījuma hronoloģiskās robežas ir no 1918. gada, Latvijas Republikas dibināšanas, līdz 1934. gadam – Kārļa Ulmaņa īstenotajam valsts apvērsumam, kas nesa būtiskas izmaiņas pagastu pārvaldē.

Pašvaldību vēlēšanas ir nozīmīgs un maz pētīts Latvijas vēstures temats. Pagastu vēlēšanu izpēte palīdz raksturot norises Latvijas Republikā kopumā, atspoguļojot gan pārvaldes principu īstenošanu, gan politisko situāciju, gan vēletāju aktivitāti un sabiedrisko dzīvi. Pagasta vēlēšanu procesa izpēte sevī ietver ne tikai vēlēšanu juridiskās puses un vēlēšanu norises, bet arī priekšvēlēšanu kampaņas, vadošo politisko spēku un dažādu citu aspektu raksturojumu. Divu apriņķu salīdzinoša izpēte palīdz veikt korektākus secinājumus par pagasta vēlēšanu procesu Latvijas Republikā kopumā.

Pētījumā izmantotas vēstures ģenētiskā, salīdzinošā un struktūrsistēmu metodes.

Latvijas Republikas Robežsardzes personālsastāvs un tā problēmas: 1.

Valmieras robežsargu bataljona piemērs (1991–1997)

Viesturs RASNACIS

Latvijas Universitāte

Latvijas Republikas Robežsardze ir nozīmīga valsts struktūrvienība – norises tajā atspoguļo politiskās, militārās un sociālās vēstures procesus neatkarību atguvušajā Latvijā. Ja pati dienesta attīstība vairāk parāda tendences valstī kopumā, tad Robežsardzes personālsastāvs atspoguļoja tā laika Latvijas sabiedrību un 1. Valmieras robežsargu bataljons šajā ziņā nebija izņēmums. Lai arī tajā dienēt gribētāju bija daudz, tie bieži vien nebija atbilstoši. Ievērojamu daļu amatu, pat virsnieku līmenī, reizēm pildīja civiliedzīvotāji bez iepriekšējas militārās izglītības. Daļa dienējošo nāca arī no bijušās Padomju armijas virsnieku korpusa un karavīriem, no kuriem reti gadījās profesionāli robežsargi, kuri šajā jomā būtu specializējušies arī pirms Latvijas neatkarības atgūšanas.

Robežsardzes bataljonos visai raksturīga problēma bija arī obligātajā dienestā iesaukto karavīru motivācijas un disciplīnas trūkums, kā rezultātā viņu sniegums, salīdzinājumā ar virsdienesta karavīriem, kuriem tomēr robežsardzes dienests nozīmēja turpmākās karjeras sekmes, mēdza būt ievērojami sliktāks. Ja brīvprātīgajiem robežsargiem dienests bija viņu izvēlēta karjera, tad obligātā iesākuma jauniešiem aktuālāk bija šo dienestu kaut kā “pārdzīvot”.

Pētījums tika izstrādāts, izmantojot tradicionālās vēstures zinātnes pētniecības metodes. Analizējot arhīva materiālus, ziņas presē un memuārus, to kritiskai izvērtēšanai un ticamākas informācijas iegūšanai tika izmantota vēstures salīdzinošā metode. Salīdzinot 1. Valmieras robežsargu bataljona sastāvu, dienestu un apgādi ar citām Robežsardzes vienībām, tika pielietota kvantitatīvā metode, kas salīdzinot konkrētus skaitļus, ļāva labāk saprast izmaiņas dienesta situācijā ilgtermiņā.

Mūzikas preču tirdzniecība Latvijā (1920–1940)

Alberts ROKPELNIS

Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija

Mūzikas vēsture Latvijā joprojām ir plašs pētījumu lauks. Avotu klāsts ir daudzpusīgs un pieejams atkarībā no pētījuma mērķa un rakursa. Visbiežāk publikācijās par starpkaru mūzikas vēsturi vērojamas divas tendences. Pirmkārt, populārās mūzikas jautājumi atstāti otrajā plānā, koncentrējoties uz profesionālās mūzikas komponistu un izpildītājmākslinieku devumu kultūrā. Otrkārt, mazāka vērība pievērsta tirdzniecībai jeb personām un uzņēmumiem, kas nodrošina mūzikas jeb muzikāliju apriti (ražošanu, importu, pārdošanu).

Vārdu salikums *mūzikas preces* plašākā kontekstā apzīmē mūzikas instrumentus, skaņuplates un gramofonu preces, nošu izdevumus. 20. gs. 20.–30. gados, lai mūziķu darbs nonāktu pie auditorijas, būtisku darbu veica nošu izdevēji, skaņuplašu izdevēji, tirgotāji un izplatītāji. Kopumā tie bija uzņēmēji, kas nodrošināja mūzikas apriti, piegādāja auditorijai pieprasītas preces un informāciju. Viņu darbību apskatāmajā laika posmā noteica gan tiesiskie regulējumi, gan pieprasījums, kā arī sociālpolitiskie apstākļi, ekonomiskie faktori. Būtiska nozīme bija politiskās elites ideoloģiskajām nostādnēm, īpaši pēc Kārļa Ulmaņa īstenotā valsts apvērsuma.

20. gs. 20. gados Latvijas tirgum raksturīga lielāka normatīva neskaidrība un mazāka kontrole, kas izskaidrojams ar jaundibinātās valsts vispārējo politekonomisko vājumu. Turpretī 30. gadu kontekstā vērojams izteikts valsts kontroles un pat cenzūras pieaugums.

Referātā, pirmkārt, tiks definēts mūzikas preču kopums un analizēta pētniecības problemātika. Otrkārt, analizēti starpkaru posma tirdzniecības regulējumi un to ietekme uz mūzikas tirgotāju darbību. Treškārt, reālā, izpētāmā saikne starp ražotāju, importētāju, izplatītāju, tirgotāju un pircēju.

Referātā izmantoti vēstures avoti no LNA LVVA, nošu izdevumi, kas glabājas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā un LU Akadēmiskajā bibliotēkā. To papildina ziņas no preses izdevumiem un laikabiedru atmiņas.

Biržu izglītības biedrība kā izglītības un kultūras attīstības veicinātāja

Natālija SEĻMA

Daugavpils Universitāte

19. gs. beigas un 20. gs. sākums iezīmējas ar dažādu biedrību veidošanos. Latviešu izglītības biedrība ir nodibinājusies visintensīvākajā pārkrievošanas periodā, lai rūpētos par latviešu tautas izglītību un kultūralu attīstību, mācītu, audzinātu un izplatītu tautā derīgas zināšanas. Pētījuma hronoloģiskie ietvari ir no 1908. gada, t.i., no Latviešu Izglītības biedrības Biržu (vēlāk Madonas) nodaļas dibināšanas, līdz 1939. gadam, kad biedrība, iespējams, arī beidza pastāvēt. Latviešu Izglītības biedrības dibināšana saistīta ar tā laika ievērojamu personu, izglītības un kultūras sabiedrisko darbinieku, skolotāju, rakstnieku, publicistu, pedagogu un pretalkohola kustības vadītāju un mācību grāmatu autoru Jāni Dāvi. 1908. gada 29. februārī tika pieņemti Latviešu izglītības biedrības statūti, un tā uzsākusi savu darbību. Tomēr pēc domstarpībām ar citiem biedrības pārstāvjiem, J. Dāvis biedrību atstāja, dzimtajā pusē nodibinot Latviešu izglītības biedrības Biržu nodaļu.

1909. gada 30. maijā tika reģistrēti Biržu izglītības biedrības statūti. Izbeigusi savu darbību tā paša gada 5. jūlijā, Latviešu izglītības biedrības Biržu nodaļa pilnā sastāvā ar visu savu mantu iestājās Biržu Izglītības biedrībā. Ņemot vērā faktu, ka biedrības pārvaldē lielākoties tika ievēlēti nodaļas darbinieki, tad biedrība kā sastāva, tā darbības virziena ziņā uzskatāma par nodaļas tiešu turpinājumu.

Biedrība atvēra izglītības iestādi sievietēm, nodibināja biedrības dāmu komiteju, kuras tiešais uzdevums bija veicināt sieviešu izglītību un rūpēties par bērnu tikumisku audzināšanu. Skolai nepieciešamās telpas tika atrastas “Kalna Sprizdānu” mājās Sarkaņu pagastā, ko J. Dāvis īrēja par personīgajiem līdzekļiem.

Biedrība organizēja bibliotēkas, rīkoja kursus, dibināja skolas un veicināja bērnu izglītību. Laika gaitā Izglītības biedrības darbība samazinājās, jo nacionālā valsts pati uzņēmās rūpes par latviskas skolas un latviskas vides kopšanu. Tā turpināja rīkot izglītojošus kursus lopkopībā, zemkopībā un mājturībā, atvēlēt telpas teātra izrādēm un koncertiem. Biržu pagasta izglītības biedrība un tās biedri ieņēma nozīmīgu vietu pagasta, vēlāk miesta un pilsētas vēsturē.

Kultakmeņu arheoloģiskā izpēte: Grīžu Velna beņķa piemērs

Gundega SKAGALE

Latvijas Universitāte

Grīžu Velna beņķis arheoloģiskai izpētei izvēlēts, jo iepriekšējo gadu atradumi liecināja, ka savdabīgais dabas veidojums varētu būt izmantots arī kā kulta vieta, kas saistīta ar ticējumiem, kuri pastāvējuši pirms vai vienlaikus ar kristietību. Kopumā līdz 2019. gadam, neskaitot Grīžu Velna beņķi, arheoloģiskie izrakumi veikti pie 24 kultakmeņiem, kapakmeņiem un vēsturiskajiem akmeņiem ar mērķi noskaidrot to iespējamo saistību ar kulta norisēm.

Līdz šim kulta vietu arheoloģiskajā izpētē iegūtais arheoloģiskais materiāls ir mazskaitlīgs un vienveidīgs, un ne vienmēr ļāvis identificēt un datēt kultakmeņus. Tiek uzskatīts, ka oglītes un pelni kultūrslānī, kā arī dzīvnieku galvaskausi, kas tiek interpretēti kā ziedojuma vieta, ir kultakmeņa marķieris. Kultūrslāņa esamība pie kultakmeņa, ja tajā nav izdalāmas datējamas lietas, ne vienmēr izmantojama kā kultakmeņa marķieris.

Uz pārējo arheoloģiski pētīto kultakmeņa fona pie Grīžu Velna beņķa iegūts daudzskaitlīgs artefaktu materiāls – 15 m² izpētes laukumā konstatētas trīs 17.–18. gs. sākuma bronzas saktas un viens gredzens, izrakumu laukumā atsegts arī akmeņu krāvums, kas veidots pirms 18. gs. Šīs arheoloģiskās liecības tieši nepierāda akmens sakrālo nozīmi, taču ir pamats turpmākiem pētījumiem.

2019. gada jūlijā veiktā Grīžu Velna beņķa arheoloģiskā izpēte palīdz arī ilustrēt problemātiku, kas saistīta ar kulta vietu izpētes metodēm.

Sociālās atbildības un palīdzības izpratne: nespējnieka tēls Latvijas presē (19. gs. beigas – 1945. g.)

Anastasija SMIRNOVA

Latvijas Universitāte

Pirmais pasaules karš bija daudzu sociālu procesu katalizators, tai skaitā ģimenes modeļa izmaiņām, sievietes statusam sabiedrībā, arī jaunajām demokrātijām pasaulē. Daudzas sociālās problēmas kļuva pamanāmākas, kā arī akūtākas. Tās bija jārisina. Viena no šādām problēmām bija bāreņi un bērni, kuru vecāki nespēja atgūties pēc kara traumas. Pasaulē bija nodibinātas tādas starptautiskas globālas organizācijas kā “*Save the Children Fund*”, Austrumeiropā un Latvijas teritorijā darbojas “*American Relief Administration*” (ARA), zviedru “*Radda Barnen*”, Starptautiskais Sarkanais Krusts.

Starptautisko jumta organizāciju atbalstītas, visā pasaulē tika dibināta vietējās, nacionālās “*Save the Children Fund*” organizācijas un darbojās Sarkanā Krusta lokālās organizācijas utt. Tādējādi bērnu aprūpes problēma kļuva aktuāla visā pasaulē. Arī Latvijā bērni bija viens no sociālās aprūpes aktuālākajiem jautājumiem, kas mainīja sabiedrības attieksmi pret bāreņiem. Līdzās valsts un pašvaldības patversmēm dibināja arī privātās patversmes. Tomēr “aizkadrā” palika cita sociāli neaizsargātā grupa – t.s. nespējnieki. Prese kā starpkaru posma viens no galvenajiem sabiedriskās domas ietekmes instrumentiem ne tik ļoti puda sabiedrības viedokli, kā to “ierāmēja”.

Raksta mērķis ir izpētīt nespējnieka tēlu Latvijas presē un secināt par attieksmes maiņu dažādās desmitgadēs. Pētījums ietver vairākus problēmjaudājumus:

1. Kas bija nespējnieki pētāmajā laika posmā?
2. Kā atšķīrās presē paustais viedoklis pret bāreņiem un nespējniekiem?
3. Vai attieksme pret nespējniekiem atšķīrās dažādos laika posmos?

Darbā izmantota struktūrģenētiskā metode, kas iekļauj gan statistisko, gan kontentanalīzes metožu sakausējumu, pētot noteiktu sabiedrības grupu – nespējniekus – noteiktā rāmī – presē. Nespējnieki līdzās bāreņiem ir 1928. gada Sociālās apgādības likumā atzīmētā “sociāli vājākā” grupa. Tēma ir iepriekš nepētīta Latvijas historiogrāfijā.

Leona Adomaiša bandas darbība Latvijas un Lietuvas teritorijā (1920. gada maijs – 1922. gada aprīlis)

Kaspars STRODS

Daugavpils Universitāte

Dažādos laika periodos noziedzība bijusi viena no neatņemamām sociālās vēstures sastāvdaļām. Latvijā noziedzības problemātika saasinājās Pirmā pasaules un Neatkarības kara iespaidā, kad vairākos jaunās demokrātiskās valsts reģionos pasliktinājās kriminogēnā situācija.

Viens no Latvijas nedrošākajiem apgabaliem 20. gs. 20. gados bija Zemgale. Šajā reģionā savas prettiesiskās darbības veica gan atsevišķi noziedznieki (tostarp Ansis Kaupēns), gan organizētas bandas. Šo likumpārkāpēju vidū bija arī t.s. Leona Adomaiša banda, kuras dalībnieki veica vairākus smagus un sevišķi smagus noziedzīgus nodarījumus Jelgavas, Tukuma, Bauskas u.c. apdzīvoto vietu, kā arī Latvijas–Lietuvas pierobežas tuvumā.

Referāta mērķis ir, izmantojot LNA LVA 3404. fondā “Latvijas Armijas tiesa” pieejamos materiālus, atspoguļot L. Adomaiša un viņa bandas locekļu darbību – pastrādātos noziegumus laika posmā no 1920. gada jūnija līdz 1922. gada aprīlim.

Fon Rozenu dzimtas sfragistika 13.–16. gadsimtā

Iļona TEPLOUHOVA

Latvijas Universitāte

Rozenu dzimtas vārds vēstures dokumentos tiek minēts jau kopš 14. gadsimta. Savukārt historiogrāfijas avotos rodamas ziņas, ka dzimtas pārstāvji jau 13. gadsimtā ir ieradušies Livonijā kā Vācu ordeņa brāļi un ir bijuši Rīgas arhibīskapa vasaļi.

Viduslaiku zīmogus var uztvert kā zīmes, kuru viena no galvenajām funkcijām bija zīmoga īpašnieka precīzs vārda un statusa atspoguļojums. Fon Rozenu dzimtas pārstāvji savos zīmos ir izmantojuši dažādus elementus sava sociālā stāvokļa atspoguļošanai. Ar 1292. gadu datētajos brāļu Voldemāra un Otto fon Rozenu zīmos ir attēlots fon Rozenu dzimtas heraldiskais vairogs, kurā ir redzamas trīs rozes. Savukārt ar 1323. gadu datētajā Voldemāra fon Rozena zīmogā ir attēlots uz labo pusi soļojošs zirgs, tā mugurā jātnieks ar zobenu vienā un vairogu otrā rokā. Turpmākajos gadsimtos fon Rozeni savos zīmos attēloja tikai dzimtas heraldisko vairogu. Arī Straupes pilsētas heraldikā un sfragistikā ir redzama fon Rozenu dzimtas ietekme – 16. gadsimtā pilsētas zīmogā ir attēlots vairogs, kurā ir divas rozes un zieds vai zvaigzne.

Voldemāra fon Rozena 1323. gada zīmogs ir viens no retajiem Livonijas konfederācijā, kurā attēlots bruņots jātnieks. Jātnieka tēls 12.–13. gadsimtā ir uzskatāms par dominējošo vīriešu zīmogos izmantoto reprezentācijas līdzekli. Jau 13. gadsimta beigās Rietumeiropā un vēlāk arī Livonijā par daudz spēcīgāku sociālā statusa reprezentācijas līdzekli zīmogos kļuva heraldisko vairogu attēlošana.

Fon Rozenu dzimtas senā vēsture Livonijā, kā arī dzimtas sociālais stāvoklis ir kalpojuši par lieliskiem priekšnosacījumiem, lai līdz pat mūsdienām saglabātos vairāku dzimtas pārstāvju vaska zīmogi. Analizējot fon Rozenu dzimtas sfragistiku ir iespējams izsekot izmaiņām, kas skāra zīmos attēlotos elementus. Tāpat ir iespējams novērtēt dzimtas simbolikas ietekmi uz Straupes pilsētas zīmoga un heraldikas attīstību.

Latviešu partizānu un paš aizsardzības vienības 1941. gada vasarā: Valmieras apriņķa pilsētu piemērs

Jānis TOMAŠEVSKIS

Latvijas Universitāte

Vācijas–PSRS kara pirmajās divarpus nedēļās Vācijas armija *pārskrēja* Latvijas teritoriju, tai skaitā Valmieras apriņķi, kur nekādas lielas kaujas starp karojošajām pusēm nenotika. Sākoties karadarbībai, Latvijas pilsētās un pagastos spontāni veidojās partizānu vienības, kas cīnījās pret atejošajām sarkanarmiešu vienībām un padomju aktīvistiem, aizsargāja iedzīvotājus pret marodierismu un slepkavošanu. Vācijas karaspēka ieņemtajos apgabalos sāka veidoties vācu okupācijas varas iniciētas paš aizsardzības (*Selbstschutz*) vienības. Tās veica gan teritorijas aizsardzības funkcijas, gan piedalījās represijās pret civilpersonām, kas okupācijas varai bija nevēlamas un/vai naidīgas.

Arī Valmieras apriņķa pilsētās – Valmierā, Limbažos un Rūjienā – veidojās partizānu un paš aizsardzības vienības. Neskatoties uz reģionālo vienotību, šo atsevišķo pilsētu partizānu un paš aizsardzības vienību darbība bija visai atšķirīga. Ja Valmieras gadījumā to vienību personāls zināmā mērā pārklājās, tad Limbažu gadījumā pilsētu atbrīvoja partizāni, bet paš aizsardzības vienību veidoja jau pavisam citi cilvēki, ar citiem mērķiem un uzdevumiem.

Referātā tiks apskatīta šo trīs pilsētu partizānu un paš aizsardzības vienību darbība, sākot no izveidošanās līdz to pārveidei par paš aizsardzības vienībām, kā arī to likvidēšanai. Tāpat referāta ietvaros tiks veikts salīdzinājums un meklēti iemesli situācijas atšķirībām. Latvijā tās beidza pastāvēt apmēram 1941. gada augusta vidū. Iespēju robežās tiks apskatīta šī procesa tūlītējā un tālejošā ietekme uz Valmieras apriņķa pilsētu partizānu un paš aizsardzības vienību bijušo dalībnieku tālāko darbību.

Valmieras nozīmīgākās sporta organizācijas starpkaru posmā (20. gadsimta 20.–30. gadi): ieskats LNA dokumentos

Guntis VĀVERIS

Latvijas Universitāte

Valmiera allaž ir bijusi viens no galvenajiem Latvijas reģionu sporta centriem. Pilsētai ir senas sporta tradīcijas, kas nenoliedzami mūsdienās ir viens no pilsētas lepnumiem, tomēr lokāla, reģiona vai mazpilsētu mēroga sporta tradīciju izpētei uzmanība līdz šim Latvijā kopumā pievērsta minimāli. Šādu tradīciju izpēte būtu pelnījusi plašāku jauno vēstures pētnieku interesi, it īpaši tajās vietās, kur tradīciju un pagātnes panākumu iespaids atbalsojas arī pilsētas šodienas dzīvē (Valmieras kontekstā kaut vai soļotāja Jāņa Daliņa (1904–1978) vārdā nosauktais stadions).

Referāta mērķis, dokumentu popularizācijas nolūkos, ir ne tikai iepazīstināt ar tēmas izpētes iespējām, ko sniedz arhīvs, bet arī sniegt ilustratīvu ieskatu Valmieras sporta dzīves norisēs. Referāts veltīts to LNA esošo dokumentu raksturojumam, kas atspoguļo sporta organizāciju darbību Valmierā, starpkaru posmā, 20. gadsimta 20.–30. gados. Šajā laika posmā trīs galvenās organizācijas, kas veidoja lokālo sporta dzīvi, – bija Valmieras Sporta biedrība, biedrības “Strādnieku sargs un sports” Valmieras nodaļa un 8. Valmieras aizsargu pulka sportisti. Referāta sagatavošanā izmantoti dokumenti no LNA LVVA un Latvijas Valsts Kinofotofonodokumentu arhīva.

Keramika bronzas laikmeta apbedījumos Latvijas teritorijā*

Vanda VIŠOCKA

Latvijas Universitāte

Pētījums veltīts bronzas laikmeta apbedījumos Latvijas teritorijā sastopamajai keramikai – tās izgatavošanas tendencēm, stilistiskajiem aspektiem, kā arī māla trauku kā kapa piedevas nozīmei bronzas laikmeta kopienās. Keramikā analizēta gan makroskopiski, gan arī, atsevišķos gadījumos, izmantojot laboratorijas metodes – keramikas petrogrāfiju un viļņu garuma dispersijas rentgenstaru fluorescences spektroskopijas (WD XRF) tehnikas. Kopumā analizēti 11 arheoloģiskie pieminekļi: Daugavas lejtecē esošie Ķivutkalna, Reznu un Lipšu kapulauki; Rietumlatvijā esošie Pukuļu, Strīķu, Bašķu un Cīravas Dārznieku kapulauki, kā arī Bīlavu un Mušiņu akmens laivveida krāvuma kapi; Vidzemē esošā Buļļumuiža un Zemgalē – Bērzkalnu kapulauks.

Kopumā izšķirama divu veidu keramika, kas sastopama apbedījumos, – māla trauki un urnas. Pēc makroskopiski konstatētā piedeguma uz atsevišķiem keramikas traukiem, kuri ievietoti apbedījumos (piemēram, Reznu, Cīravas Dārznieku, Ķivutkalna u.c.), secināms, ka tie iepriekš izmantoti ēdiena pagatavošanā. Tātad tas, iespējams, bijis indivīda īpašums, kurš dots līdzīgai dzīvē. Māla urnas, kurās ievietotas kremācijas paliekas, parādās vien vēlajā bronzas laikmetā (piemēram, Cīravas Dārznieki, Bīlavu un Mušiņu “velna” laivas).

Apbedījumu keramikā novērojamas gan lokālas, gan arī reģionālas iezīmes, kas liecina par dažādiem ietekmju reģioniem un savstarpējiem kontaktiem. Vietējo un reģionālo iezīmju mijiedarbība vislabāk atspoguļojas Mušiņu “velna” laivu keramikā, kur uz skandināviska – bikoniskas formas trauka ar iegrieztu svītru ornamentu līdzās ir švīkāta virsma (Tartu Universitātes krātuve, Inv. Nr. 1303: I: 1). Savukārt Ķivutkalna 70. kapā atrasts trauka fragments ar osiņu, kuram analogijas meklējamas gan Skandināvijā, gan Sāmsalā (Igaunijā), gan arī Centrāleiropā. Tāpat Pukuļu un Reznu kapulaukos sastopama keramika ar vertikālu svītru ornamentu, kurai analogijas sastopamas Kretonas 1C apmetnē Lietuvā (Vasks, 2003: 133). Pievienotie liesinātāji kopumā, ar dažiem izņēmumiem, neatšķirās no dzīvesvietu keramikas tendencēm.

* Referāts konferencei un tēzes sagatavotas LZP FLPP projekta Nr. lzp-2018/2-0127 ietvaros.

Zinātniskā konference “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi V”

2019. gada 29. novembris, Valmieras muzejs
Valmiera, Bruņinieku iela 3

9.00 - 9.30	Reģistrācija
9.30 - 9.40	Konferences atklāšana. Valmieras muzeja direktore Iveta Blūma un Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta direktors Guntis Zemītis
9.40 - 10.00	Valmieras muzeja Vēstures nodaļas vadītāja Ingrīda Zīriņa . <i>Valmieras muzejam 60: ieskats muzeja vēsturē</i>
10.00 - 10.20	Valmieras muzeja direktore Iveta Blūma . <i>Valmieras muzejam 60: muzejs šodien un rīt</i>
10.20 - 10.30	Pārtraukums
10.30 - 16.00	Konferences darbs divās darba grupās
16.00	Rakstu krājuma “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi IV” atvēršana

1. DARBA GRUPA

1. sesija
vada *Dr.hist.* **Ilgvars Butulis** un *Dr.hist.* **Kristīne Beķere**

- 10.30 - 10.50 **Agita Gritāne**. *Mākslinieka darbības apstākļi Latvijā 20. gs. pirmajā pusē. Jēkaba Bīnes (1895–1955) piemērs*
- 10.50 - 11.10 **Ginta Ieva Bikše**. *Žanis Folmanis (Grīva) – Latvijas nelegālās Komunistiskās partijas biedrs un Spānijas pilsoņu kara dalībnieks*
- 11.10 - 11.30 **Diāna Grīnvalde**. *Latvijas Evangēliski luteriskās baznīcas arhibīskapa Gustava Tūra darbība 1946.–1954. g.*
- 11.30 - 11.45 Diskusija

vada *Dr.hist.* **Viktorija Bebre** un *Dr.hist.* **Rūdolfs Brūzis**

- 11.45 - 12.05 **Vanda Višocka**. *Keramika bronzas laikmeta apbedījumos Latvijas teritorijā*
- 12.05 - 12.25 **Gundega Skagale**. *Kultakmeņu arheoloģiskā izpēte: Grīžu Velna beņķa piemērs*
- 12.25 - 12.45 **Guna Lipska**. *No nocietinātas muižas uz mūra pili: Indrica 15.–18. gadsimtā*
- 12.45 - 13.00 Diskusija
- 13.00 - 14.00 Pusdienu pārtraukums

2. sesija
vada *Dr.hist.* **Anita Čerpinska** un *Dr.hist.* **Eva Eihmane**

- 14.00 - 14.20 **Edgars Plētiens**. *Vai miestiem Livonijā bija brīvības un privilēģijas? Mazo apdzīvoto vietu juridiskais ietvars viduslaiku Livonijā*
- 14.20 - 14.40 **Ilona Teplouhova**. *Fon Rozenu dzimtas sfragistika 13.–16. gadsimtā*
- 14.40 - 15.00 **Justīne Fišere**. *Svētā Eliģija kults Rīgas Mazās ģildes metālapstrādes amatnieku tradīcijās 16. gadsimtā*
- 15.00 - 15.10 Diskusija
- 15.10 - 15.30 **Imants Cīrulis**. *“Dauderu” nama vēsture kā Latvijas mainīgās kultūrvēstures spogulis 19.–21. gadsimtā*
- 15.30 - 15.50 **Margarita Novikova**. *Pēctecība un izmaiņas Rīgas arhibīskapijas zemes kārtu politiskās ietekmes atspoguļojumos 20.–21. gs. historiogrāfijā*
- 15.50 - 16.00 Diskusija

leija bez maksas

2. DARBA GRUPA

1. sesija
vada *Dr.hist.* **Edvīns Evarts** un *Andrejs Gusačenko*

- 10.30 - 10.50 **Aiga Bērziņa**. *Latvijas Sieviešu palīdzības korpusa Valmieras nozare*
- 10.50 - 11.10 **Natālija Selma**. *Biržu izglītības biedrība kā izglītības un kultūras attīstības veicinātāja*
- 11.10 - 11.30 **Guntis Vāveris**. *Valmieras nozīmīgākās sporta organizācijas starparu posmā (20. gadsimta 20.–30. gadi: ieskats Latvijas Nacionālā arhiva dokumentos)*
- 11.30 - 11.45 Diskusija

vada *Dr.hist.* **Uldis Neiburgs** un *Dr.hist.* **Edvīns Evarts**

- 11.45 - 12.05 **Elīna Rasnace**. *Pašvaldību vēlēšanu Latvijas Republikā: vēlēšanu process Rīgas un Valmieras apriņķu pierobežas pagastos (1918–1934)*
- 12.05 - 12.25 **Jānis Tomaševskis**. *Latviešu partizānu un pašaisardzības vienības 1941. gada vasarā: Valmieras apriņķa pilsētu piemērs*
- 12.25 - 12.45 **Viesturs Rasnācis**. *Latvijas Republikas Robežsardzes personālsastāvs un tā problēmas: 1. Valmieras robežsargu bataljona piemērs (1991.–1997. g.)*
- 12.45 - 13.00 Diskusija
- 13.00 - 14.00 Pusdienu pārtraukums

2. sesija
vada *Dr.hist.* **Ilgvars Butulis** un *Dr.hist.* **Guntis Zemītis**

- 14.00 - 14.20 **Kaspars Strods**. *“Leona Adomaiša” bandas darbība Latvijas un Lietuvas teritorijās (1920. gada maijs – 1922. gada aprīlis)*
- 14.20 - 14.40 **Inga Pāpārde**. *Dzemdībpalīdzība Latvijā 1920–1940: Rīgas 1. slimnīcas piemērs*
- 14.40 - 15.00 **Zane Krūmiņa**. *Priekšvēlēšanu cīņu aģitācija Rīgas pilsētas pašvaldību vēlēšanās 1920.–1928. gadā*
- 15.00 - 15.10 Diskusija
- 15.10 - 15.30 **Anastasija Smirnova**. *Sociālās atbildības un palīdzības izpratne: nespējnieka tēls Latvijas presē (19. gs. beigas – 1945. g.)*
- 15.30 - 15.50 **Alberts Rokpelnis**. *Mūzikas preču tirdzniecība Latvijā (1920.–1940. g.)*
- 15.50 - 16.00 Diskusija

VALMIERA

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
LATVIJAS VĒSTURES
INSTITŪTS

GARDUMUTĪ